

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Пилипишиної Ірини Ігорівни на тему: «Забезпечення права дитини на безпеку в умовах воєнного стану», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Висновок підготовлений за результатами публічної презентації дисертації на тему «Забезпечення права дитини на безпеку в умовах воєнного стану», виконаної здобувачкою кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Пилипишиною Іриною Ігорівною на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», що відбулася на засіданні Міжкафедрального наукового семінару юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса (протокол № 8 від 27 грудня 2024 р.).

Науковий рівень дисертації відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Дисертація містить науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, а саме: розроблені нові науково-обґрунтовані теоретичні і практичні положення щодо правового забезпечення права дитини на безпеку в умовах воєнного стану.

Актуальність теми та її зв'язок з науковою тематикою факультету.

У контексті збройних конфліктів дитина піддається численним ризикам, серед яких прямі загрози для життя через обстріли, мінування, насильство з боку воюючих сторін, психоемоційні травми, порушення доступу до освіти, медицини та соціальних послуг, а також загроза стати жертвою експлуатації. Особливо вразливими є діти, які проживають в районах бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, а також переміщені особи, які вимушені залишати свої домівки, часто без належної підтримки з боку держави чи міжнародних організацій.

В умовах воєнного стану держава зобов'язана вжити всіх можливих заходів для захисту прав дітей, що передбачає як законодавче забезпечення їхнього захисту, так і практичну реалізацію цих норм через ефективні механізми державного контролю, соціальних служб та міжнародного співробітництва.

Тема дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною, особливо в умовах сучасних викликів, з якими стикається Україна та інші держави, що переживають збройні конфлікти. Право дитини на безпеку, яке включає фізичний захист від насильства, моральне та психологічне благополуччя, доступ до соціальних та медичних послуг, є основою для її нормального розвитку, що має особливе значення в умовах воєнного стану. Тому

важливою є не тільки теоретична розробка проблеми, але й створення конкретних практичних рекомендацій щодо покращення правового забезпечення та ефективності механізмів захисту прав дітей в умовах воєнного стану.

Теоретичне підґрунтя дослідження складають наукові статті, монографії, що стосуються дослідження забезпечення права дитини на безпеку, зокрема в умовах воєнного стану. Так, поняття безпеки висвітлювали у своїх працях Л. Калашнікова, В. Кузьомко, Г. Назарова, А. Дем'яненко, І. Козьяков, О. Турченко, М. Шутий та інші. Питаннями визначення прав дитини загалом займалися О. Китайка, Н. Опольська та інші. Питання права людини на безпеку досліджували В. Тихий, О. Боднар. Еволюції прав дитини присвятили свої роботи українські та закордонні дослідники, серед яких Г. Толкачова, Н. Опольська, Ш. Скот, Т. Гарабейлі. Причини та наслідки вчинення домашнього насильства щодо дітей висвітлювали Т. Малиновська, А. Блага, Г. Установа-Бойченко, Є. Близнюк, О. Беспаль, Н. Семікоп та інші. Вивчення проблеми протидії батьківському кіднепінгу здійснювали О. Юшкевич, М. Бурдін, Т. Курило, В. Котис, В. Тенешев та інші. Перші систематичні дослідження булінгу належать скандинавським ученим, серед яких Д. Олвеус, А. Пікас, Є. Роланд, П. Хайнеманн. Крім цього, дослідження булінгу здійснювали українські автори, серед яких В. Гришко, Н. Лисько. Поняття кібербулінгу, його форми та проблеми протидії цьому явищу висвітлювати закордонні автори, серед яких П. Сміт, Дж. Магдаві, Дж. Волак, К. Мітчел, Дж. Дулі, А. Носентіні, Х. Калмаєстра, Л. Вотс, Дж. Вагнер, а також українські автори, серед яких І. Лубенець, А. Ведернікова, Т. Миронюк, А. Запорожець, Л. Найдьонова та М. Фадєєва. Наслідки булінгу та кібербулінгу досліджували Л. Амелічева, М. Грушко, В. Лавріненко, І. Тітов та інші. Питання вербування дітей висвітлювали В. Барчук та О. Клименко.

Дисертаційна робота виконана відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини, схваленої Указом Президента України від 24 березня 2021 року, Стратегії національної безпеки України «Безпека людини - безпека країни», затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року, згідно з планом науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса в рамках теми «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація №0118U003140) та кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права за темами «Правові механізми забезпечення, охорони і захисту прав людини» (держ. номер: 0122U002369), «Права людини в умовах воєнного стану: реалізація, гарантії та захист» (держ. номер: 0124U004605).

Отже, є підстави стверджувати достатню обґрунтованість обраної теми дослідження та потребу її розробки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці комплексним дослідженням

забезпечення права дитини на безпеку в умовах воєнного стану, в якому на новому науковому рівні розкрито теоретичні та практичні аспекти зазначеної проблематики.

У процесі дослідження сформульовано положення та висновки, що містять наукову новизну:

вперше:

– запропоновано виділення самостійного права дитини на безпеку як права дитини бути захищеною від фізичних, психологічних, моральних, соціальних, майнових загроз і небезпек, з урахуванням її уразливого становища. Відповідно з метою затвердження та імплементації принципу забезпечення найкращих інтересів дитини, створення правової основи для посилення механізмів захисту дітей від усіх форм насильства, зловживань та експлуатації запропоновано закріпити дане право у ст. 52 Конституції України;

– запропоновано передбачити кримінальну відповідальність за порушення законів та звичаїв війни окремо стосовно дітей, з метою підвищення рівня їх захисту, відповідно до міжнародних стандартів, вимог гуманітарного права, а також підвищення ефективності боротьби з воєнними злочинами;

вдосконалено:

– періодизацію становлення і розвитку права дитини на безпеку з виділенням трьох етапів: 1) від прийняття Декларації прав дитини Ліги Націй до Декларації прав дитини ООН (1924 – 1959 рр.), на якому закладено основи міжнародного розуміння прав дітей; діти розглядаються в якості об'єктів, а не суб'єктів прав; принципи безпеки мають загальний характер зі зосередженням на захисті від експлуатації без детального регулювання аспектів фізичної та психологічної безпеки; 2) від прийняття Декларації прав дитини ООН до Конвенції ООН про права дитини (1959 – 1989 рр.), на якому діти визнаються окремою вразливою категорією осіб, які потребують особливого захисту, однак механізми примусового виконання відповідних міжнародних норм відсутні; визнається, що безпека дітей має охоплювати не лише фізичне, а й психоемоційне здоров'я; 3) від прийняття Конвенції ООН про права дитини дотепер (1989 р. – дотепер), на якому визначаються конкретні зобов'язання для держав щодо забезпечення всебічної безпеки дітей, зокрема через запобігання насильству, захист від економічної експлуатації, сексуальних зловживань та інших форм фізичного чи психологічного насильства;

– через уточнення поняття батьківського кіднепінгу як самочинної зміни місця проживання дитини одним з батьків, або особою, яка його замінює, без згоди іншого та додаткове обґрунтування того, що в умовах воєнного стану з міркувань забезпечення безпеки дитини такі дії можуть розглядатися в якості правомірного заходу виняткового характеру;

– положення щодо розгляду вербування дітей до збройних формувань та використання їх у бойових діях не тільки як прямої загрози безпосередньо їхньому життю, здоров'ю та розвитку, а й негативного явища, що впливає на

стан і сталий розвиток суспільства загалом, через можливі майбутні демографічні втрати, підвищення ймовірності стигматизації та насильства, погіршення ментального здоров'я населення;

набули подальшого розвитку положення:

– щодо доцільності визнання дітей, які є свідками домашнього насильства, його жертвами, у зв'язку з тим, що вони зазнають суттєвого психологічного, емоційного та соціального впливу, що прирівнюється до впливу прямого насильства;

- щодо необхідності розгляду кібербулінгу як самостійної форми булінгу, яка здійснюється з використанням засобів електронних комунікацій, характеризується анонімністю, публічністю і повторюваністю, та може вчинятися як в межах, так і поза межами освітнього процесу.

– про визначення фізичного впливу на дітей (вбивства, каліцтва, тілесні ушкодження тощо) під час збройного конфлікту і як об'єктивної сторони самостійного злочину, і як наслідку скоєння іншого виду злочину, зокрема, умисного спрямування нападів на цивільну інфраструктуру, застосування заборонених засобів ведення війни, відмови у доступі до гуманітарної допомоги через перешкоджання роботи гуманітарних коридорів тощо;

- про те, що в умовах збройного конфлікту сексуальне насильство стосовно дітей набуває масового характеру, зберігаючи свою латентність;

- доцільності продовження реалізації пілотних проектів відновного правосуддя, що сприяє створенню можливостей для реінтеграції дитини в суспільство, відновлення соціальних зв'язків між дитиною та постраждалою особою, виправленню поведінки дітей та попередження скоєння нею повторних правопорушень, розвантаженню судової системи, зниженню витрат на утримання осіб у місцях позбавлення волі; та моделі Барнахус як форми захисту прав дітей, що має на меті забезпечення дружнього до дитини підходу під час проведення слідчих дій щодо дітей, які стали жертвами збройного конфлікту або свідками воєнних злочинів.

Метою дослідження є розробка нових науково-обґрунтованих теоретичних і практичних положень щодо правового забезпечення права дитини на безпеку в умовах воєнного стану, розробка рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства і правозастосовної практики для ефективного захисту прав дітей у кризових ситуаціях.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що в роботі обґрунтовано нові науково-теоретичні та прикладні положення щодо правового забезпечення права дитини на безпеку в умовах воєнного стану.

Серед нових результатів можна виокремити такі найбільш істотні:

- визначено зміст права дитини на безпеку та виявлені особливості його природи;

– досліджено генезис і розвиток права дитини на безпеку та виокремлені його основні етапи;

– виявлені особливості забезпечення права дитини на безпеку в сімейному середовищі крізь призму протидії домашньому насильству

стосовно дитини та батьківському кіднепінгу, зокрема в умовах воєнного стану;

- виявлені особливості забезпечення права дитини на безпеку в освітньому середовищі через протидію булінгу та кібербулінгу;

- охарактеризовані особливості захисту дітей від фізичного і психічного впливу під час збройного конфлікту, від вербування до збройних сил та використання у бойових діях.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані в результаті дослідження положення та висновки можуть бути застосовані і застосовуються:

- у науково-дослідній сфері – для подальшого аналізу теоретичних та практичних аспектів забезпечення права дитини на безпеку в умовах воєнного стану;

- у законотворчій діяльності – для удосконалення законодавчих положень щодо гарантування та забезпечення права дитини на безпеку (розроблені проект Закону України «Про внесення змін до статті 52 Конституції України» та Пояснювальна записка до нього);

- у правозастосовній діяльності – під час організації та проведенні навчань, семінарів для ювенальних прокурорів органів Вінницької обласної прокуратури, слідчих (дознавачів) Головного управління Національної поліції у Вінницькій області та його територіальних підрозділів, а також під час проведення інформаційних та просвітницьких кампаній для молоді, спрямованих на запобігання та протидію насильству;

- у навчальному процесі – при викладанні ОК «Кримінальне право (теорія злочину, теорія покарання)» (тема 24 «Особливості кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх», ОС «Бакалавр», ОПП Право, 2 курс, 2 години лекцій); «Міжнародне право» (тема 15 «Загальні положення міжнародного гуманітарного права», ОС «Бакалавр», ОПП Право, 3 курс, 2 години лекцій); «Міжнародний захист прав людини» (тема 7 «Міжнародний захист окремих категорій та груп осіб», ОС «Бакалавр», ОПП Право, 4 курс, 2 години лекцій) в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса.

Сформульовані в дисертації теоретичні висновки розглядалися й обговорювалися на засіданнях кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права. Основні положення дослідження, висновки та пропозиції викладено на міжнародних, всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, зокрема на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Права людини – пріоритет сучасної держави» (10 грудня 2021 р., м. Одеса), II Міжнародній науково-практичній конференції «Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики в умовах воєнної агресії» (7 жовтня 2022 р., м. Кропивницький), Міжнародній науково-практичній конференції «Права людини в період збройних конфліктів» (18 листопада 2022 р., м. Одеса), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання економіки, обліку, фінансів і права» (16 травня 2023 р., м. Дрогобич), Міжнародній науково-практичній

конференції «Права людини в період збройних конфліктів» (3 листопада 2023 р., м. Одеса).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертаційній роботі. Дисертаційне дослідження виконане із використанням загальнонаукових та спеціальних методів. Провідним методом дослідження є діалектичний метод, який вивчає розвиток суспільних явищ у їхніх суперечностях, змінах і взаємозв'язках. Він дозволив розглянути право дитини на безпеку як складний і динамічний феномен, що трансформується під впливом соціально-політичних умов, зокрема воєнного стану. Використання цього методу дало змогу визначити зміст і природу права дитини на безпеку (підрозділ 1.1), дослідити генезис і розвиток цього права в історичній ретроспективі (підрозділ 1.2). Системний метод, спрямований на розкриття цілісності об'єкта як системи, забезпечив виявлення взаємозв'язків між різними елементами забезпечення права дитини на безпеку. Це дозволило обґрунтувати комплексний підхід до аналізу питань забезпечення безпеки дитини у сімейному середовищі (підрозділ 2.1), в освітньому середовищі (підрозділ 2.2) та у межах ювенальної юстиції (підрозділ 2.3), в умовах збройного конфлікту (розділ 3). Для збору та аналізу фактичних даних застосовувалися емпіричні методи: спостереження – для вивчення практики застосування заходів протидії порушень права дитини на безпеку в сімейному, освітньому середовищах та в межах ювенальної юстиції; порівняння – для аналізу статистичних даних щодо порушень прав дітей. Осмислення зібраних даних забезпечувалося за допомогою емпірико-теоретичних методів: аналізу і синтезу – для виділення особливостей забезпечення права дитини на безпеку в окремих сферах та їх об'єднання у комплексне уявлення про механізм забезпечення права дитини на безпеку в умовах воєнного стану (підрозділи 2.1, 2.2); індукції і дедукції – для вивчення окремих фактів і формулювання узагальнень щодо перспектив впровадження та ефективності реалізації пілотних проєктів відновного правосуддя та моделі Барнахус (підрозділ 2.3).

Історико-правовий метод дозволив простежити формування і розвиток права дитини на безпеку на різних етапах історії та запропонувати власний підхід до періодизації цього процесу (підрозділ 1.2). Порівняльно-правовий метод використовувався для аналізу відповідності норм національного законодавства нормам загального міжнародного права та міжнародного гуманітарного права щодо захисту дітей як жертв війни (розділ 3).

Список праць, опублікованих за темою дисертації

За темою дисертаційного дослідження опубліковано 4 наукові статті у фахових наукових виданнях України, а також 9 тез доповіді на науково-практичних конференціях, а саме:

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Пилипишина І. І. Генезис права дитини на безпеку. *Академічні візії*. 2024. Вип. 38. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1559>
2. Пилипишина І. І., Турченко О. Г. Забезпечення прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 64-69. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.11>
3. Пилипишина І. І. Проблеми застосування відновного правосуддя в умовах воєнного стану. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. С. 58-70. DOI : <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2022.2.7>
4. Пилипишина І. І. Протидія кібербулінгу як забезпечення права дитини на безпеку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. № 83. Т. 1. С. 141-150. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.20>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Пилипишина І. І. Правове забезпечення права дитини на безпеку в умовах збройного конфлікту. *Права людини – пріоритет сучасної держави* : збірник мат. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 10 груд. 2021 р. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 272-276. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a12e286e-c82b-41cb-aaf1-204ead594759/content>
6. Пилипишина І. І. Впровадження та використання моделі «Барнахус» в Україні. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики в умовах воєнної агресії*: мат. II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 7 жовт. 2022 р. С. 108-112. URL : https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/06/zbirnyk_konferencziyi_07_10_2022_karmushyna-gotov.pdf
7. Пилипишина І. І. Проблеми застосування програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення, в умовах воєнного стану. *Права людини в період збройних конфліктів* : мат. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 18 лист. 2022 р. С. 485-490. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cc162944-8e55-464b-aa00-d4d45666bb8f/content>
8. Пилипишина І. І. Конституційне право дитини на безпеку. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів і права* : мат. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дрогобич, 16 трав. 2023 р. С. 58-59. URL : <http://www.economics.in.ua/2023/05/16.html>
9. Пилипишина І. І. Захист дитини від домашнього насильства, як забезпечення її права на безпеку. *Права людини в період збройних конфліктів*: мат. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 3 лист. 2023 р. С. 439-447. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2a1b31db-d9dd-4cddb-8b33-172c5a70bb35/content>

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Пилипишиної Ірини Ігорівни «Забезпечення права дитини на безпеку в умовах воєнного стану» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п. п. 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та може бути представлена до публічного захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Головуючий на засіданні:

завідувач кафедри теорії, історії держави
і права та філософії права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
доктор юридичних наук, доцент

Юрій ГОЦУЛЯК

